

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-250 30 00
www.hkr.se

Självständigt arbete, Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i
fritidshem, 15 hp
HT 2023
Fakulteten för lärarutbildningar

”Behovet sitter ju i hela dagen inte bara under skoltid”

En intervjustudie om elever i behov av särskilt
stöd och hur lärare i fritidshem talar om deras
delaktighet i fritidshemmet

Michaela Sjöstedt & Pernilla Nilsson

Författare

Michaela Sjöstedt & Pernilla Nilsson

Titel

”Behovet sitter ju i hela dagen inte bara under skoltid”

Engelsk titel

“The need is there all day, not just during school hours”

Handledare

Mattias Nilsson Sjöberg

Bedömande lärare

Christoffer Dahl

Examinator

Sara Lenninger

Sammanfattning (högst 250 ord)

Syftet med examensarbetet är att undersöka hur lärare i fritidshemmet uppfattar hur elever i behov av särskilt stöd görs delaktiga i fritidshemmet. Examensarbetet söker svar på hur lärare i fritidshemmet resonerar kring delaktighet i fritidshemmet för de elever som anses vara i behov av särskilt stöd, vilka strategier lärarna i fritidshemmet anser fungerar för att öka delaktigheten i fritidshemmets verksamhet samt vilka hinder i verksamheten lärare i fritidshem anser finnas gällande det inkluderande arbetet. Forskningsansatsen är kvalitativ där vi genomfört sex intervjuer med utbildade lärare i fritidshemmet från olika skolor. För att kunna analysera vår studie har vi utgått från våra två teoretiska utgångspunkter: ett kategoriskt respektive ett relationellt perspektiv. Vårt resultat indikerar att de intervjuade lärarna att det finns hinder för att göra samtliga elever delaktiga i fritidshemmets verksamhet och dessa hinder är stora elevgrupper. I analysen framgår även att lärmiljöns struktur har inverkan på elevers delaktighet i fritidshemmet.

Ämnesord

Barn i behov av särskilt stöd, Delaktighet, Fritidshem, Fritidspedagog, Specialpedagogik,

Author

Michaela Sjöstedt & Pernilla Nilsson

Title

“The need is there all day, not just during school hours”

Supervisor

Mattias Nilsson Sjöberg

Assessing teacher

Christoffer Dahl

Examiner

Sara Lenninger

Abstract (högst 250 ord)

The purpose of the degree project is to investigate how teachers in the after-school center perceive how students in need of special support are made involved in the after-school center. The degree project seeks answers to how teachers in the after-school center reason about participation in the after-school center for the students who are considered to be in need of special support, which strategies the teachers in the after-school center think work to increase participation in the after-school center's activities as well as what obstacles in the activities teachers in leisure centers consider to be applicable to the inclusive work. The research approach is qualitative where we conducted six interviews with trained after-school teachers from different schools. In order to analyze our study, we have started from our two theoretical starting points: a categorical and a relational perspective. Our results indicate that the interviewed teachers believe that there are obstacles to making all students participate in the after-school activities and these obstacles are large student groups. The analysis also shows that the structure of the learning environment has an impact on students' participation in the leisure center.

Keywords (5–8 st)

Children in need of special support, Leisure center, Participation, Recreational educator, Special education,

Tack

Vi vill rikta ett stort tack till samtliga lärare i kursen. Era kompetenser har hjälpt oss igenom hela processen med examensarbetet.

Vi vill även tacka de informanter som har deltagit i studien, utan er hade den inte varit möjlig att genomföra.

Ett stort tack till våra familjer som har stått ut med vår frånvaro under arbetet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Syfte	10
1.2 Frågeställningar	10
1.3 Centrala begrepp	10
2. Tidigare forskning	12
2.1 Elever i behov av särskilt stöd – en diffus kategori	12
2.2 Delaktighet och inkludering i fritidshemsverksamhet	14
2.3 Specialpedagogik i fritidshemmet.....	15
2.4 Sammanfattning av kapitlet	17
3. Teoretiskt ramverk och centrala begrepp	18
3.1 Kategoriskt perspektiv	18
3.2 Relationellt perspektiv	19
4. Metod	20
4.1 Intervju som metod	20
4.2 Urval av informanter	21
4.3 Genomförande av intervjuerna.....	21
4.4 Bearbetning och analys av det insamlade materialet	22
4.5 Etiska ställningstagande	23
5. Resultat och analys	24
5.1 Delaktighet	24
5.2 Tillgänglig lärmiljö och lärverktyg	26
5.3 Personalantal, kunskapsbehov och elevgruppernas storlek	29
5.4 Specialpedagogiska insatser.....	31
5.5 Ökad delaktighet	35
6. Slutdiskussion	37
6.1 Lärare i fritidshems resonemang kring delaktighet i den fritidpedagogiska verksamheten för elever i behov av särskilt stöd	37
6.2 Lärare i fritidshems strategier för ökad delaktighet	38
6.3 Fritidsverksamhetens hinder	40
6.3.1 Specialpedagogiska insatser.....	40
6.3.2 Stora elevgrupper	41
6.3 Metoddiskussion	43
6.4 Vidare forskning	44

7. Referenser	45
8. Bilagor	49
8.1 Missivbrev	49
8.2 Intervjufrågor	51

1. Inledning

I skola och fritidshem samlas många barn och unga, alla olika, vissa mer lika varandra än andra. En del elever faller inom kategorin elever i behov av särskilt stöd. Denna elevkategori har det forskats kring i olika utbildningskontexter. I vårt examensarbete intresserar vi oss för denna kategori elever inom den fritidspedagogiska verksamheten. Wernholm (under utgivning) skriver att lärare i fritidshemmet har ett uttalat ansvar för alla elever inbegripet även elever i behov av särskilt stöd, samtidigt som det finns en problematik i att lärare i fritidshemmen riktar för stor uppmärksamhet mot elevers individuella skillnader. Detta eftersom den i svensk kontext socialpedagogiska grunden inom fritidshemmets verksamhet har varit att försöka skapa en ”vi” känsla, detta för att alla elever ska få känna delaktighet, gemenskap och samhörighet och detta äventyras om det riktas för mycket uppmärksamhet mot elevers individuella skillnader (Wernholm, under utgivning). Det kan således bli en svårighet för lärare i fritidshemmet att ge elever särskilt stöd om behovet finns. Detta eftersom vi-känslan äventyras om för mycket uppmärksamhet riktas mot elevernas enskilda olikheter (Wernholm, under utgivning).

Fritidshemmet har numera ett eget kapitel i läroplanen som innehåller syfte och centralt innehåll kring undervisning. Kapitel fyra som är fritidshemmets del är kopplat till kapitel ett och två i *Läroplan för grundskola, förskoleklass och fritidshemmet, Lgr22* (Skolverket, 2022). Vistelsen i den fritidspedagogiska verksamheten är inte obligatorisk ändå är det många elever som vistas där. Utifrån detta bör undervisning bedrivas i fritidshemmets verksamhet. Undervisning sker även i fritidshemmet där eleverna utvecklar andra förmågor än i det obligatoriska skolväsendet. För att vidareutveckla sina förmågor är det av betydelse att eleverna är delaktiga i verksamheten. Eleverna bör utvecklas i relation till de normer och värden som beskrivs i det första och andra kapitlet, samtidigt som fritidshemmet efter revideringen 2016 har fått nya villkor gällande undervisning i kapitel fyra. Undervisningen blir mer framträdande i fritidshemmets del i läroplanen dock inte i samma omfattning som undervisningen i skolan. Till skillnad från undervisningen

i skolan ska begreppet undervisning i fritidshemmets verksamhet enligt Lgr 22 (Skolverket, 2022) tolkas som en helhet av omsorg, lärande och utveckling.

Kunskapsförmedlingen har blivit mer framträdande inom fritidshemmets verksamhet, men i takt med undervisningsutvecklingen får fritidshemmet inte det specialpedagogiska stöd som krävs för att utvecklas i samma utsträckning som i den obligatoriska utbildningen. Stora barngrupper, ej akademiskt utbildad personal, undermåliga lokaler och otillräckligt samarbete mellan lärare i fritidshem, elevhälsa och lärare anses vara bidragande orsaker till att fritidshemmet inte kan erbjuda tillräckligt med stöd för de elever som anses vara i behov av det (Augustsson & Hörnell, 2021).

1994 togs det av den internationella konferensen med arrangemang av den spanska regeringen och Unesco i Salamanca fram en handlingsram för specialpedagogiska åtgärder (Unesco, 2006). I denna deklaration påpekas det att undervisning av elever i behov av särskilt stöd är en vägledande princip där skolorna ska ge utrymme för elever utan hänsyn till deras fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra förutsättningar. När det kommer till undervisning av elever i behov av särskilt stöd menar Salamancadeklarationen (Unesco, 2006) att den bygger på pedagogikens välbeprövade principer utgår från att alla skillnader mellan människor är normala och att undervisningen i skolan bör anpassas efter barnets behov. Salamancadeklarationens riktlinjer gäller det obligatoriska skolväsendet men dess principer om inkluderande undervisningsmiljöer är av vikt även för fritidshemmets verksamhet.

Enligt Skolverket (2023) har elever inte enbart rätt till särskilt stöd i förskoleklass och i grundskolan utan de har även rätt till stöd i fritidshemmet. Det som i huvudsak avgör om eleven har rätt till särskilt stöd är om det finns en risk att eleven inte kommer att uppnå de kunskapsmål som minst ska uppfyllas (Skolverket, 2023). Extra anpassningar och särskilt stöd bör ges utifrån en totalbild av elevens hela utbildning, det vill säga både skolsituationen samt fritidstiden. Detta innebär då att rätten till särskilt stöd inte påverkas av en eventuell diagnos. Med andra ord så ska en diagnos inte behöva ligga till grund för att en elev ska ha den lagliga rätten att i skola och fritidshem ges så kallat särskilt stöd. Är en elev i behov av särskilt stöd

ska de tillgodoses för varje enskild elev som anses behöva de extra anpassningarna eller stödet för att klara av skolgången samt fritidstiden. I Lgr22 (2022) beskrivs det att en likvärdig utbildning är när undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skollagen innefattar inte enbart att undervisningen ska vara likvärdig i skolform utan även i fritidshemmet (SFS2010:800, 1 kap. 9§).

Likvärdig utbildning kan emellertid inte vara utformad på samma sätt överallt då det förekommer olika förutsättningar för alla skolor och fritidshem. Andishmand (2019) pekar på att skolan har ett ansvar att skapa lärmiljöer som stöttar elevernas kunskapsutveckling samt deras personliga mognande. Genom ett inkluderande arbetssätt och en tillgänglig lärmiljö skapas villkor för en likvärdig undervisning samt möjligheter för ökad delaktighet (Andishmand, 2019).

Vi har valt att intervjua lärare i fritidshem för att lyssna till hur de säger sig arbeta med delaktighet i fritidshemmets verksamhet gällande de elever som bedöms vara i behov av särskilt stöd. Genom att i vårt examensarbete intervjua lärare i fritidshem är vår förhoppning att genom deras kunskap och erfarenheter i det dagliga mötet med denna kategori elever bidra med kunskap som kan leda till nya förutsättningar i arbetet för inkluderande utbildningsmiljöer i skola och fritidshem.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att generera kunskap om hur lärare i fritidshem säger att de arbetar för att göra elever i behov av särskilt stöd delaktiga utifrån det relationella samt det kategoriska perspektivet i fritidshemmets verksamhet. Följande frågeställningar har varit vägledande för vårt arbete.

1.2 Frågeställningar

- Hur resonerar lärare i fritidshemmet kring elever som anses vara i behov av särskilt stöd och hur denna elevkategori görs delaktiga i fritidshemmets verksamhet?
- Vilka strategier anser de intervjuade lärarna i fritidshemmet fungerar för att öka delaktigheten i fritidshemmets verksamhet gällande elever som anses vara i behov av särskilt stöd?
- Vilka hinder i verksamheten möter lärare i fritidshem gällande det inkluderande arbetet?

1.3 Centrala begrepp

I denna studie kommer begrepp som *En skola för alla*, *inkludering*, *lärmiljön*, *elever i svårigheter*, *utbildningsmiljö* och *delaktighet* att benämnas senare i vår resultat- och analysdel. Dessa begrepp kan ses som nyckelord inom det relationella respektive det kategoriska perspektivet och är viktiga för att få en förståelse för arbetets analys och diskussion.

En skola för alla är ett begrepp som sedan folkskolans uppkomst har diskuterats huruvida den obligatoriska skolgången bör organiseras. I den svenska utbildningshistorien var att skapa en skola för alla en bärande idé enligt Nilholm (2007) men just att skapa en sådan skola medförde olika utmaningar. Själva begreppet kan tolkas på olika sätt men det som blir uppenbart hela tiden är just att

kunna hävda att skolan är för alla barn. Trots begreppet har ändå olika grupper av barn delats och särbehandlats. Fortsatt idag identifieras lösningar som särskola, särskilda undervisningsgrupper och resursskolor. Nilholm (2007) förklarar även att *en* skola för alla handlar om att skolan ska erbjuda en god miljö för barnen samt att inte segregera vissa elever utan i stället tillgodose undervisningssituationen för alla elever i den vanliga undervisningen.

Lärmiljö innebär en miljö där personalen i fritidshemmet anpassar lokalerna för eleverna så att de fungerar hela dagen oavsett om en elev har en funktionssvårighet eller inte. I en tillgänglig lärmiljö blir det färre anpassningar och särskilt stöd på individnivå i skolan och i fritidshemmet.

Inkludering är att förändra skolmiljön och kunna anpassa den till den mångfald som finns med elever och deras olikheter (Nilholm, 2007). Begreppet inkludering fick ett internationellt genombrott med Salamancadeklarationen (UNESCO,1994) där bland annat särlösningar skulle upphöra med påföljd av att ordinarie undervisningsmiljöer skulle öppnas upp för så många elever som möjligt. Andishmand (2019) menar på att en inkludering sker när eleven är i en gemenskap där alla blir hörda och respekterade samt känner full delaktighet. Det handlar även om att göra en förändring av elevernas miljö i skolan och denna studies utgångspunkt är fritidshemmet. Det innebär att personalen som arbetar på fritidshemmet bör anpassa miljön till elevernas olikheter och individuella behov.

Elever i svårigheter är en beskrivning av de elever som har specifika behov eller kämpar med inlärningen. De elever som har svårigheter till att anpassa sig till det traditionella skolsystemet av olika anledningar. Prepositionen ”i” till skillnad från ”med” visar att svårigheterna uppstår i en viss situation (SPSM, 2022).

Utbildningsmiljö är en miljö som är tillgänglig för eleven samt att eleven får möjlighet att kunna vara delaktig i sin utbildning Andishmand (2019).

Delaktighet innebär att en elev får möjlighet att ta del av undervisningen, är accepterad i gruppen och är engagerad i aktiviteterna’. Eleven får tillgång till nödvändiga resurser för att kunna medverka. (SPSM, 2022)

2. Tidigare forskning

Tidigt under arbetsprocessen blev det ganska tydligt för oss att forskning om kategorin elever i behov av särskilt stöd är mer fokuserad på förskola och skola och mindre på fritidshemmet. Detta har i sin tur gjort att arbetets forskningsöversikt till stor del är baserad på forskning gjord i förskola och skola.

2.1 Elever i behov av särskilt stöd – en diffus kategori

Under den här rubriken ligger fokus främst på forskning som specifikt berör kategorin elever som anses vara i behov av särskilt stöd och därmed behandlas även området specialpedagogik. Detta innebär att vissa studier är genomförda inom annan utbildningskontext än fritidshemmet, men har likväl relevans för vår studie.

Isakssons (2009) intervjustudie belyser att det kan vara problematiskt att avgränsa och ringa in den grupp elever som bedöms vara elever i behov av särskilt stöd då själva benämningen kan anses som en förhållandevis bred samlingsbeteckning för elever som har något slags svårighet i skolan. Att det kan vara problematiskt att bedöma vilka elever som är i behov av särskilt stöd framgår av de skolpolitiska dokumenten och förordningar då det beskrivs tämligen diffust hur denna elevkategori ska bemötas samt hur skolans personal bör utforma stöd (Isaksson, 2009). Det blir då upp till skolpersonalen att tolka det som står utformat i styrdokumentet för att kunna bistå med anpassningar och stöd för de elever som är i behov av det. Bland annat Ahlberg (2007) beskriver särskilt stöd eller specialpedagogiskt stöd som en insats som sätts in när den vanliga pedagogiken inte räcker till. Alla elever som går i skolan har rätt till att få det stöd och stimulans de behöver i sitt lärande och i sin utveckling för att utifrån sina förutsättningar utvecklas så långt som möjligt.

Isaksson (2009) påpekar att orsakerna till svårigheterna vanligtvis varierar men mestadels relateras behovet av stöd till att eleven inte kommer att nå upp till kunskapsmålen. Lindberg Åkerberg (2019) beskriver att det finns två typer av stöd för elever att få, dessa är extra anpassningar respektive särskilt stöd. Extra anpassningar är en mindre stödinsats som kan genomföras av personalen inom den vardagliga undervisningen. Till skillnad från extra anpassningar handlar särskilt

stöd om en större insats som normalt inte är genomförbar inom ramen för den ordinarie utbildningen (Lindberg Åkerberg, 2019).

I forskning som förekommer kring elever i behov av särskilt stöd finns det olika perspektiv att utgå ifrån för att göra en bedömning angående elevens behov. I forsknings- och utvecklingsrapporten som Szönyi och Söderqvist-Dunkers (2012) har skrivit påpekas det att inom samhällsvetenskaplig-, pedagogisk- och specialpedagogisk forskning finns varierande perspektiv på de elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Det är således vilket perspektiv de vuxna i skolan väljer att se eleven på som ligger till grund för de beslut som tas kring elevens behov av stöd. Gränsdragningen för vilka elever som faller inom ramen för särskilt stöd är således ganska diffus.

Lager (2015) påtalar att fritidshemmet historiskt grundar sig på en socialpedagogisk tradition, där social fostran och omsorg med inriktning på relationer och värden har varit centralt för att skapa en känsla av gemenskap. Fritidshemmet ansvarar inte endast för omsorg och social fostran utan även för att ge eleverna utbildning utifrån läroplanens första, andra och fjärde kapitel. Wernholm (under utgivning) skriver att vid revideringen som gjordes 2016 fick fritidshemmet ett eget kapitel i läroplanen, då skapades en mer utbildningspedagogisk diskussion som inbegriper fritidshemmets ansvar när det gäller krav på extra anpassningar och särskilt stöd. Det tycks finnas en viss förvirring angående vad som gäller för elevers rätt till extra anpassningar och särskilt stöd i fritidshemmet.

Wernholm (under utgivning) konstaterar att då en elev ska ha rätt till särskilt stöd i fritidshemmets verksamhet krävs ett åtgärdsprogram, där insatserna är av en mer ingripande roll än vad som är möjligt att fullfölja inom gränsen för den ordinarie utbildningen. Särskilt stöd och extra anpassningar bör ges utifrån en totalbild av elevens hela utbildning, vilket även omfattar fritidshemmet (Wernholm, under utgivning).

Westling Allodi (2010) beskriver att det är ännu svårare att definiera elever i behov av särskilt stöd i fritidshemmet än i skolan då det inte finns lika tydliga referensramar så som betyg och kunskapsutveckling, eftersom det är dessa kriterier som utgör normen för vilka beteenden som anses avvika så till att den grad att eleven bedöms vara i behov av särskilt stöd. Det blir problematiskt eftersom exempelvis sociala förmågor är svårare att mäta om det jämförs med elevernas kunskapsutveckling i skolan. Det finns inga referensramar att utgå ifrån inom fritidshemmets undervisning då de sociala förmågorna är de som framställs mest i den fritidspedagogiska undervisningen.

2.2 Delaktighet och inkludering i fritidshemsverksamhet

Begreppet delaktighet kan enligt Thomas (2007) ses ur två olika perspektiv: (i) delaktighet som ett allmänt deltagande i en aktivitet eller som (ii) delaktighet i beslutsfattande. Satt i förbindelse till det första perspektivet används delaktighet i en diskussion i anknytning till människors lika rätt att delta. Det är enligt Emilsson (2008) vanligt förekommande i förhållande till utsatta grupper, eller i specialpedagogiska kontexter (Eriksson, 2003). Elever som anses vara i behov av särskilt stöd kan många gånger ha svårt att delta i fritidshemmets aktiviteter samt i de sociala sammanhang som fritidshemmet erbjuder. Det är med hjälp av specialpedagogiskt stöd som delaktigheten för denna kategori av elever ökar. Därför behandlas delaktighet under denna rubrik som rätten till att kunna delta i de aktiviteter som fritidshemmet erbjuder för alla elever.

Szönyi och Söderqvist-Dunkers (2012) uttrycker att delaktighet är taget från ett rättighetsperspektiv och har fått ett större inflytande i undervisning och skola. Detta rättighetsperspektiv är framtaget för att individer med funktionsnedsättningar ska ha rätten att verka, leva och utveckla sociala relationer på samma villkor och arenor som andra individer i samhället. I detta föreliggande arbete behandlas fritidshemmet som en arena där elever i behov av särskilt stöd bör få samma förutsättningar för delaktighet som andra elever. I forsknings- och

utvecklingsrapporten av Szönyi och Söderqvist-Dunkers (2012) ligger fokus på delaktighet i skolsammanhang, likväl går det att relatera till fritidshemmets verksamhet då delaktighet framstår som lika viktig i båda kontexterna. Delaktighet måste förstås i den aktivitet eller sammanhang som eleven befinner sig i och i detta är det vad den enskilda eleven gör i sällskap med andra, hur engagerad hen är och vad som upplevs som meningsfullt som blir ledande i delaktighets frågan.

Det styrks i en rapport av Skolinspektionen (2018) att lärandemiljön inte anpassas utifrån varje elevs enskilda behov trots att de undersökta skolorna anser sig ha en inkluderande inställning. I praktiken skiljer det sig med andra ord många gånger mellan vad som sägs göras eller har gjorts och vad som faktiskt sker.

För att främja delaktigheten inom den fritidspedagogiska kontexten för elever som anses vara i behov av särskilt stöd är det enligt Haug (2003) grundläggande att ha tre fungerande delar som stöttar eleverna i deras utveckling i verksamheten, vilka är den fysiska miljön, den sociala miljön samt den pedagogiska miljön. Den fysiska miljön innebär att alla elever bör kunna delta i alla aktiviteter. Den sociala miljön ska bidra till att alla elever ska kunna mötas av en tolerans och acceptans för sina olika egenskaper. I den pedagogiska miljön ska det finnas pedagogiskt innehåll som bidrar till att eleverna utvecklar sitt lärande. Haug (2003) diskuterar att infallsvinklar som är betydelsefulla för arbete och utveckling av en inkluderande skola är gemenskap, samarbete, deltagande samt utbyte. För att gynna den inkluderande miljön som krävs för att elever i behov av särskilt stöd ska känna delaktighet är det grundläggande att arbeta mot en positiv gruppdynamik där eleverna respekterar och stöttar varandra.

2.3 Specialpedagogik i fritidshemmet

I lagtexten definieras det inte vad ”behov” innebär när man talar om elever i behov av särskilt stöd, inte heller betonas det hur det ska förstås och med detta påvisar Lundbäck (2022) en godtycklighet beroende på av vem och hur lagtexten tolkas. Göransson et al. (2011) påpekar att det stora tolkningsutrymmet i skolans styrdokument och politikens avsikter på alla nivåer i skolsystemet leder till att skolorna organiseras på flera olika sätt.

Forskningsresultat visar på att det kan förekomma svårigheter hos lärare i fritidshem att synliggöra elever i behov av särskilt stöd (Siljehag, 2007; Westling Allodi, 2016). Samtidigt visar studier även att elever är i behov av stöd från lärare för att klara av de sociala relationer de deltar i (Haglund, 2016; Ihrskog, 2006). Att fastställa vilka elever som är i behov av särskilt stöd i skolans undervisning kan vara lättare eftersom det blir mer tydligt i relation till kunskapsutveckling och betyg. Westling Allodi (2010) pekar på att det kan bli svårare att bedöma elevers behov av stöd i fritidshemmet då det måste ställas i relation till sociala förmågor eftersom fritidshemmets verksamhet vilar på en socialpedagogisk grund. Lundbäck (2022) syftar till att den socialpedagogiska synen historiskt grundar sig i att alla barn ska tillhöra gruppen.

Många gånger sammankopplas specialpedagogiken med skolans verksamhet, det vill säga med elever i behov av särskilt stöd och specialundervisning inom det obligatoriska skolväsendets kontext. Rosenqvist (2007) betonar att pedagogiken och specialpedagogiken bör ses som två kärl som står i förbindelse till varandra och påverkas av hur de beskrivs. Det vill säga att ju mer pedagogiken avgränsas desto bredare måste specialpedagogiken definieras. Forskningen som är gjord inom ämnet kring elever i behov av särskilt stöd är många gånger förenad med skolverksamheten, vilket gör att det inte förekommer mycket forskning inom fritidshemsverksamheten.

Den tidigare forskning som nämnts ovan pekar på att elever kan vara i behov av stöd även på fritidshemmet. Lundbäck (2022) beskriver att det inom det fritidspedagogiska uppdraget saknas forskningsbaserad kunskap om när och hur stöd bör ges, samt vilka pedagogiska strategier som ska användas i mötet med de elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Parallellt med detta diskuteras det dessutom att fritidshemmets förutsättningar på sikt har förändrats då det blir allt större elevgrupper och färre personalantal till gruppens storlek. Dessa förändrade förutsättningar påverkar möjligheten för att tillgodose elevers behov av stöd i fritidshemmets verksamhet (Boström et al., 2015).

Uppdraget som fritidshemmet fått är att möta alla elever som kommer med olika bakgrund, förmågor och kunskaper och att förse eleverna med en verksamhet som

har deras behov och intresse som utgångspunkt. Enligt Lundbäck (2022) framgår det inte mycket kunskap om hur central specialpedagogiken är inom fritidshemmets verksamhet. Bergstedt och Karlsudd (2022) beskriver att specialpedagogiken har fått en dold roll i fritidshemmet där fritidshemmets verksamhet formas av att elever ska passa in i samhället genom att normaliseras. Eftersom elevernas personliga utveckling och kunskapsutveckling ska ses som en helhetssyn på hela utbildningen är det problematiskt att specialpedagogiken används mest i anknytning till skolans undervisning. Bergstedt och Karlsudd (2022) betonar vikten i att expandera specialpedagogiken inom fritidshemmets verksamhet för att hitta andra verktyg eller metoder som stämmer överens med det uppdrag som fritidshemmet har fått.

2.4 Sammanfattning av kapitlet

Detta kapitel belyser forskning om elever i behov av särskilt stöd, delaktighet samt specialpedagogik. Sammantaget påvisas i avsnittet att alla elever har rätt till att få stöd för att komma så långt som möjligt i sitt lärande. Detta gäller under hela skoldagen, så även under fritidstiden då det kan vara en svårighet för elever i behov av särskilt stöd att klara av de sociala relationerna. En konklusion av tidigare forskning är att det är vanligt att elever inte får samma stöd på fritidshemmet som de får under skoltid.

Det problematiseras i tidigare forskning att det är skolornas personal som måste dra gränsen för vad som anses normalt och vad som är avvikande enligt skolans normer och kunskapsmål. Efter revideringen av läroplanen 2016 framgår det av en utbildningspedagogisk diskussion att extra anpassningar och särskilt stöd bör ges utifrån en helhetsbild av elevens hela skoldag, vilket då också innefattar fritidshemmet. Termen *behov* är inte definierat i lagtexten och därför är det fortfarande en tolkningsfråga eftersom det är svårt för de som ska organisera skolorna att veta exakt hur elevers individuella behov bör bemötas. Dock så saknas det fortfarande mycket forskning kring elever i behov av stöd och delaktighet på utifrån ett fritidshemspedagogiskt perspektiv.

3. Teoretiskt ramverk och centrala begrepp

Under denna rubrik redogörs för de teoretiska utgångspunkter som studiens analysarbete grundar sig på. Två vanliga perspektiv inom den specialpedagogiken är det kategoriska och det relationella perspektivet. I följande studie används dessa perspektiv för att analysera hur lärare i fritidshem säger att de arbetar för att göra elever i behov av särskilt stöd delaktiga i fritidshemmets aktiviteter. I kapitlet redogör vi även för några andra begrepp som är av betydande karaktär för vår analys.

3.1 Kategoriskt perspektiv

Ett vanligt perspektiv inom det specialpedagogiska sammanhanget är det kategoriska perspektivet. Det kategoriska perspektivet härstammar enligt Lindberg Åkerberg (2019) från psykologin och medicinen och är det mest framträdande betraktelsesättet inom specialpedagogiken. Det kategoriska perspektivet har en mer individuell inriktning där elevers svårigheter i skolan kopplas till individen, vilket gör att svårigheterna utifrån detta perspektiv inte sällan betraktas som brister hos den enskilda eleven (Lindberg Åkerberg, 2019). Inom detta perspektiv anges orsakerna till att elevernas svårigheter primärt vara medfödda och bundna till den enskilde individen (Persson, 2013).

Fokus läggs på elevens handikapp eller svårigheter och jämförs med det som anses normalt. När elevers brister eller avvikelser ligger i fokus beskrivs de ur ett normalitetstänkande. Nilholm (2007) beskriver detta normalitetsbegrepp som ett centralt begrepp för det kategoriska perspektivet och hävdar att det som anses normalt skiljs åt från det som är onormalt. Det är vanligt att elevens svårigheter knyts till neurologiska förhållanden vilket gör att den huvudsakliga tanken handlar om att väga upp eleverna för deras problematik. Lindberg Åkerberg (2019) påpekar att eleven ses som en elev med svårigheter inom det kategoriska perspektivet och då bemöts elevens svårigheter ofta genom stöd från en speciallärare, elevhälsan, specialpedagog eller annan skolpersonal. Det stöd som eleven ges består många gånger av lösningar som sker utanför den regelmässiga undervisningen, så som placering i särskola, enskild undervisning eller placering i mindre grupp. Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM, 2022) beskriver att det inom det

kategoriska perspektivet ofta sätts in åtgärder för den enskilda individen, många gånger för att lösa akuta problem och att dessa åtgärder gång på gång är kortsiktiga. Genom att urskilja brister hos eleven kan eleven läras upp till att anpassa sig till skolans normer och krav (Nilholm, 2007).

3.2 Relationellt perspektiv

Det andra vanliga perspektivet inom specialpedagogiken är det relationella perspektivet som härleder orsaker till elevens svårigheter till skolans miljö och sättet att organisera undervisningen på, det vill säga mer ett perspektiv på elevens helhetssituation. Det relationella perspektivet och det kategoriska kan sägas vara varandras motsatser. Det relationella perspektivet har enligt Nilholm (2007) tilltagit efter kritik mot det kategoriska synsättet på specialpedagogik. Nilholm (2005) påpekar att det har blivit ett resultat av att samhällsvetenskapen har engagerat sig i specialpedagogiska frågor. Det ökade samhällsvetenskapliga intresset bidrar till en konsekvens för specialpedagogiken eftersom fler perspektiv än tidigare har börjat åskådliggöra området (Nilholm, 2005). Skilda perspektiv på specialpedagogik medför olika konsekvenser för hur en verksamhet organiseras och förstås (Ainscow, 1998). Lindberg Åkerberg (2019) beskriver det som att det talas om elever *i* svårigheter till skillnad från det kategoriska perspektivet där det talas om elever *med* svårigheter. Detta perspektiv fokuserar på den sociala miljön och de hinder som icke-funktionshindrade i stora drag har byggt upp utan avsikt (Isaksson, 2009). Det vill säga att funktionshinder och elevers behov av stödinsatser ses som ett resultat av brister i samhället och att det är samhällets organisation som frambringar behov eller handikapp genom att olika miljöer är otillgängliga för funktionshindrade (Isaksson, 2009). Dessa hinder kan inom det obligatoriska skolväsendet och den fritidspedagogiska verksamheten betyda att elever som anses vara i behov av särskilt stöd bland annat inte får tillräckligt anpassade lärmiljöer.

Relaterat till elever i behov av särskilt stöd kan sådana hinder innebära avskilda lösningar inom skolan eller dåligt anpassade undervisningsmiljöer. Elevens agerande återfinns inte endast hos den enskilda individen utan även i det sammanhang eleven befinner sig i. SPSM (2022) påpekar att det inte i första hand är elevens brister som är av intresse utan hur de runt omkring möter elevens enskilda

behov. Skolpersonal som utgår från det relationella perspektivet söker elevernas orsaker till svårigheter i lärmiljön. Persson (2013) hävdar att förändringar i miljön utifrån det relationella perspektivet kan påverka elevens förutsättningar att uppfylla de förutbestämda normer och krav som skolan har.

4. Metod

I detta avsnitt redogör vi för den metod vi använt, vilket är intervjuer gjorda tillsammans med lärare i fritidshemmet. Vidare i detta avsnitt motiveras och redogörs det för urval, genomförande samt etiska ställningstaganden. Avsnittet avslutas med vilken analysstrategi vi använt oss av när det empiriska materialet bearbetats.

4.1 Intervju som metod

Beslutet av att genomföra intervjuer med lärare i fritidshem togs för att få fram deras tal om delaktighet i fritidshemmet för elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Denscombe (2018) beskriver att intervjuer genererar bäst utdelning för mindre forskningsprojekt som undersöker komplexa företeelser där syftet är att få fram erfarenheter, åsikter och uppfattningar. Även Håkansson (2021) påpekar att intervjuer är ett bra sätt när det gäller att inhämta information om individers uppfattningar och upplevelser av olika fenomen.

Det finns olika former av intervjuer och den form vi valt är semistrukturerande. Enligt Christoffersen och Johannessen (2015) bygger semistrukturerade intervjuer på ett antal öppna frågor som bestämts i förväg gällande ett visst tema. Detta medför att informanterna får samma förutbestämda frågor men även att olika obestämda följdfrågor kan uppstå. Det är det som gör intervjun semistrukturerad. Håkansson (2021) påpekar att följdfrågor kan bidra till att informanten ger en djupare beskrivning under intervjun.

4.2 Urval av informanter

Urvalet av informanter till denna studie har gjorts utifrån ett explorativt urval då det ofta används inom mindre forskning och sammankopplas många gånger med kvalitativ data (Denscombe, 2018). Ett explorativt urval används ofta som ett sätt att granska tämligen outforskade områden samt för att upptäcka nya teorier eller idéer (Denscombe, 2018). I studien deltar sex stycken lärare i fritidshem från olika områden i Sverige. Denna samling av lärare i fritidshem valdes ut genom att skicka ett missivbrev till rektorer i närliggande kommuner samt genom att söka frivilliga informanter i slutna grupper på sociala medier. De informanter som tillfrågats via sociala medier har i sin tur skickat vidare missivbrevet till sin chef för att informera om deltagandet i studien. Urvalet av deltagare till intervjuer har valts utefter en subjektiv urvalsform, det vill säga utifrån deras yrkestitel då det är mest relevant för studiens innehåll. Denscombe (2018) påpekar att ett subjektivt urval utgår från principen att den bästa informationen nås genom att personer har valts ut medvetet utifrån deras erfarenhet och relevans. Beslutet att endast intervjua utbildade lärare i fritidshem gjordes av anledningen att de med erfarenhet och utbildning förmodas ha kunskap om gällande styrdokument och fritidshemmets grunder. Dock finns det inget som pekar på att en utbildad lärare i fritidshem innehar mer kunskap än personal med lång arbetslivserfarenhet som är utbildad. Anledningen till att intervjuerna endast gjordes med utbildade lärare i fritidshem var för att det oftast är de som ansvarar för fritidshemmets verksamhet.

4.3 Genomförande av intervjuerna

I de semistrukturerade intervjuerna som sker med verksamma lärare i fritidshem användes en mobiltelefon för att spela in samtalen. Detta gjordes för att vi skulle få möjlighet att fokusera på själva intervjun och samtidigt få en detaljerad och mer korrekt bild av vad som sades. Mobiltelefonen som användes för ljudupptagningen var försedd med pinkod för att ingen obehörig skulle kunna ta del av det som sades under intervjun. Då informanterna arbetar på andra orter i Sverige än där vi bor genomfördes vissa av intervjuerna via dator och programmet Zoom. Zoom är ett digitalt mötesrum där personer kan mötas i realtid. Denscombe (2018) skriver att intervjuer som görs via en dator med internet underlättar då forskaren slipper att

lägga kostnader för resan. De informanter som befann sig i närheten av våra arbetsplatser eller hem har intervjuats på informantens arbetsplats.

Intervjuerna har sedan transkriberats, det vill säga gjorts om från inspelat tal till utskrivna ord detta för att underlätta i analysarbetet. Holme och Solvang (1997) beskriver att en kvalitativ intervju är ett krävande sätt att samla in data på då de som utför intervjun har svårt att veta hur lång tid den tar samt att alla intervjuer ska transkriberas efter varje genomförd intervju. Studien är helt konfidentiell och informanternas namn nämns inte i arbetet, de som deltar i intervjuerna benämns som informant 1, 2, 3, 4, 5 och 6. Detta görs för att de som medverkar ska känna sig trygga med att dela med sig av sina svar.

4.4 Bearbetning och analys av det insamlade materialet

Intervjuerna transkriberades i separata dokument efter hand som de genomfördes. Under transkriberingen antecknades nyckelord som ansågs vara av relevans för undersökningen. Dokumenten skrevs sedan ut på papper för att underlätta analysarbetet och lästes igenom noggrant några gånger. Denscombe (2018) beskriver att den insamlade datan måste läsas igenom noga för att kunna fördjupa sig i vad som skildras genom den. Därefter användes överstrykningspennor i olika kulörer för att bryta ned texten och lokalisera mönster eller teman.

Genom att använda de olika färgerna för att hitta mönster och teman i intervjuerna blev det mer tydligt i det fortsatta arbetet med analysen. Denscombe (2018) framför att när delarna väl är kodade kan en mer förfinad analys utföras. Färgerna som användes hjälpte arbetet framåt för att kunna sammankoppla de olika informanternas svar till att gruppera olika teman. Denscombe (2018) beskriver det som att klassificera de varierande datakomponenterna under huvudrubriker. Analysen utmynnade i fem teman. Dessa fem är *delaktighet, tillgänglig lärmiljö och lärverktyg, personalantal, kunskapsbehov och elevgruppernas storlek, specialpedagogiska insatser* samt *ökad delaktighet*.

I analysen av det empiriska materialet var utgångspunkten de teoretiska perspektiv som tidigare beskrivits. De relationella och kategoriska perspektiven har använts

som analytiska verktyg för denna studie. De teoretiska perspektiven har använts för att noggrant undersöka hur lärare i fritidshem talar om elever i behov av särskilt stöd utifrån det relationella respektive det kategoriska perspektivet samt vilken inställning de har till denna grupp av elever.

4.5 Etiska ställningstagande

I Vetenskapsrådets rapport *God forskningssed* (2017) tydliggörs det vad som bör göras innan en intervjustudie kan genomföras. De fyra huvudkraven för bra forskningsetik är informationskravet, då får deltagaren information om den aktuella forskningsuppgiftens syfte. Vidare i samtyckeskravet meddelas deltagaren att de själva har rätt att bestämma över sin medverkan. I konfidentialitetskravet ska deltagarens uppgifter i undersökningen vara konfidentiella samt att deras personuppgifter förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem. Det sista kravet inom god forskningssed är nyttjandekravet där uppgifter som samlats in om enskilda individer endast får användas i forskningsändamål.

I den föreliggande studien har ett missivbrev skickats ut till de deltagande informanternas chefer där det tydligt framgår vad studien handlar om. Samtyckesblanketten har skickats ut i samband med missivbrevet, där det informerats om att personliga uppgifter inte kommer att nämnas. Information om att författarna till studien ansvarar för att ljudfiler förstörs efter att intervjuerna blivit transkriberade till avidentifierad text har även det meddelats till informanterna via samtyckesblanketten. Den transkriberade texten kommer efter färdigt analysarbete att förstöras när examensarbetet har godkänts. Det är ingen annan som kommer att lyssna på intervjuerna eller läsa transkriberingarna, detta kommer enbart att användas i forskningssyfte.

Beslutet att genomföra intervjuerna med lärare i fritidshem i syfte att få deras erfarenheter och tankar om delaktighet för elever i behov av särskilt stöd i fritidshemmet togs först och främst ur ett etiskt ställningstagande. Detta för att värna om elevernas personliga integritet, samt för att de inte på något sätt skulle bli utpekade i verksamheten. Källström och Andersson Bruck (2017) framhäver att det ur ett etiskt perspektiv är problematiskt att barn inkluderas i forskning, då det kan

vara svårt för dem att bedöma nyttan och konsekvenserna av sitt deltagande samt att forskning bör utföras på andra grupper om liknande vetenskap kan nås på detta sätt.

5. Resultat och analys

Under följande rubrik presenteras resultat och analys utifrån det insamlade materialet där studiens forskningsfrågor besvaras utefter teman, vilka är *delaktighet, tillgänglig lärmiljö och lärverktyg, personalantal, kunskapsbehov och elevgruppernas storlek, specialpedagogiska insatser* samt *ökad delaktighet*.

Av de sex informanter som ställde upp på intervjuer var fem verksamma i samma kommun men arbetar på olika skolor, den sjätte informanten är verksam i Småland. Samtliga informanter är utbildade lärare i fritidshem med varierad arbetslivserfarenhet. Som nämnts tidigare i studien benämns informanterna som person 1, 2, 3, 4, 5, och 6.

5.1 Delaktighet

Under denna rubrik presenteras resultat samt en följande analys om hur de intervjuade lärarna i fritidshem talar om elevers nivå av delaktighet i verksamheten. Detta tema presenteras under en egen rubrik då det är signifikant för studien att introducera vilken nivå av delaktighet elever som anses vara i behov av särskilt stöd har på fritidshemmet. Vikten av att presentera hur delaktigheten ser ut i nuläget är betydande för att få fram hur denna elevkategori kan göras mer delaktig.

När frågan om informanterna upplever att eleverna är delaktiga i fritidshemmets aktiviteter är det enbart en av de sex personer som deltagit i denna studie som anser att alla elever i högsta grad är delaktiga. Övriga informanter menar på att vid styrda och planerade aktiviteter lockas fler elever till att delta, men utöver det upplevs det svårt att få eleverna delaktiga i verksamheten. Följande informant belyser just denna svårighet med att göra eleverna delaktiga.

Vi kan ju se vilka elever det är som alltid deltar på de styrda aktiviteterna, men där är också väldigt många som faller mellan stolarna och det är något som personalen på fritids behöver arbeta med. Informant 6

Även om det upplevs svårt att få elever till att delta menar informant 4 att de inte tvingar elever till att delta. Informant 4 menar att de försöker att bjuda in till aktiviteter som kan vara lockande för eleverna men trots det vill eleverna hellre leka fritt. Något som informant 5 lyfter är att det är svårt att fånga in de elever som sällan deltar i en aktivitet eftersom de hellre vill ha fria aktiviteter eller har svårt att delta i de planerade aktiviteterna. Vidare nämner informant 5 att de vid ett tillfälle anordnade en fotbollscup vilket gav ett bra resultat i deltagandet då många elever har det som intresse.

Två av informanterna berättar att de försöker att dela upp elevgruppen i antingen färggrupper eller att de delar gruppen i två för att lättare kunna genomföra en aktivitet. Dock är det bara en av dessa informanter som anser att de där kan de fånga upp fler elever till att delta när de delar upp gruppen i två halvor.

Då blir ju de med, men visst är det självklart att alla inte vill göra allt lika mycket. Informant 5

Ett perspektiv som några informanter lyfte är att elevgrupperna är för stora för att kunna locka elever till deltagande. De skulle vilja dra ner på barnantalet och menar på att eftersom elevgrupperna är stora blir det svårare att få koll på vilka elever som hellre går ut än att delta för att de inte vågar.

När det är stora elevgrupper är det svårt att se vilka elever som oftast inte vill delta och många faller mellan stolarna och blir svåra att fånga upp. Informant 6

Informant 6 berättar att på den skolan hen jobbar på är personalstyrkan mindre när de kommer till skolan än i vad det är i förskoleklass. Hen anser att personalen i förskoleklass har förutsättningarna till att observera situationer för att kunna se vad som behövs förändras i verksamheten.

Analys

Efter att ha analyserat informanternas svar kring delaktighet anser alla informanter att de vill arbeta så att fler elever kan känna delaktighet. Ur ett relationellt

perspektiv betyder begreppet en skola för alla inte enbart att alla elever får sin undervisning utan även att skolan ska erbjuda en god lärmiljö för eleverna. Informanterna anser att de stora elevgrupperna bidrar till att det är svårt få eleverna mer delaktiga. Om delaktigheten kan öka bland eleverna där undervisning och god lärmiljö erbjuds skapar personalen en skola för alla. Informanterna jobbar på olika sätt för att öka delaktigheten genom att försöka synliggöra fritidshemmets verksamhet så att eleverna är medvetna om vilka aktiviteter som erbjuds. Informanterna har som ambition att alla skall känna sig inkluderade i fritidshemmets miljöer och aktiviteter. Detta kan utföras genom att anpassa miljön till elevernas olikheter och behov ur ett relationellt perspektiv där fokus ligger på samspel och kommunikation mellan elever och lärare i fritidshem. Samtliga informanter ansåg att elever i behov av särskilt stöd inte syns i större elevgrupper och på så sätt ”faller mellan stolarna” som nämns av informant nummer sex. De stora elevgrupperna som finns på fritidshemmen idag gör att vissa elever inte synliggörs i verksamheten. Detta stora elevantal bidrar till att den fritidspedagogiska verksamheten inte är utformad för alla elever, vilket kan ses ur ett kategoriskt perspektiv eftersom det inte blir en skola för alla. Om undervisningen anpassas och förutsättningar ges till eleverna kan det ur ett relationellt perspektiv säkerligen bidra till att dessa elever inte hamnar i skymundan lika lätt som tidigare. Efter analys av informanternas svar syns det att de intar ett relationellt perspektiv i sitt arbetssätt.

5.2 Tillgänglig lärmiljö och lärverktyg

Detta tema framför vad de intervjuade lärarna i fritidshem använder för strategier för att öka delaktigheten bland de elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Utifrån det insamlade materialet förklaras det även vad en tillgänglig lärmiljö betyder för de intervjuade informanterna.

Samtliga informanter anser att lokalerna ska vara anpassade utifrån elevernas behov samt att det ska finnas möjligheter för alla elever att kunna delta utifrån sina förutsättningar. Tillgänglig lärmiljö betyder enligt en informant att miljön ska

erbjuda något för alla elever oavsett behov samt att miljön ska skapa ett lärande för alla.

Det är en miljö som är anpassad utifrån elevernas behov samtidigt som det är en miljö som är inspirerande för eleverna. Informant 2

För en av informanterna betyder tillgänglig lärmiljö att alla elever ska kunna ta del av uppgiften eller aktiviteten, det vill säga att de aktiviteter som fritidshemmet erbjuder ska ligga på en nivå som passar alla. En annan informant tycker att det är en miljö där eleverna ska kunna delta om de vill, att alla elever bör kunna delta samt att aktiviteter eller lekar ska kunna anpassas om det behövs.

Att man i förväg planerar en aktivitet på ett rimligt sätt utan att det blir utpekande för de personer som eventuellt har anpassningar, så att allting är lagt på en tillgänglig nivå. Informant 5

Samtliga informanter är överens om att aktiviteterna på fritidshemmet bör stöttas genom anpassningar för de elever som är i behov av det samt att alla elever har nytta av anpassningar som till exempel bildstöd.

För att skapa en tillgänglig lärmiljö på fritidshemmet behöver det finnas något slags struktur så att eleverna får en större medvetenhet kring vad som kommer att hända under dagen eller veckan samt var alla saker finns på fritidshemmet. De lärare i fritidshem som har intervjuats i denna studie är överens om att fritidshemmet bör använda sig av bilder som stöd för verksamheten. Det kan vara hjälpmedel som schema med bilder på vad som kommer att hända under eftermiddagen eller ett veckoschema som sitter uppe så att alla elever kan titta på det.

Jag tror att fritids har väldigt stora utmaningar med att skapa en tillgänglig lärmiljö för alla med tanke på hur stora barngrupperna är. Informant 3

Något som informanterna också var överens om var att bildstöd är ett bra verktyg att använda sig av till alla elever i verksamheten oavsett om de är i behov av stöd eller inte. Något som lyftes av alla informanter var att bildstöd och whiteboardtavlor underlättar för eleverna i den dagliga fritidsverksamheten eftersom de då vet vad som skall hända på fritidshemmet kommande vecka. En av informanterna beskriver

hur de i sin verksamhet använder sig av digitala verktyg som kan översättas till flera språk då de har många elever som ännu inte talar svenska.

Vi har bildstöd på fritids och det har vi oavsett om det finns behov eller inte.
Det kan alla barn ha nytta av. Informant 2

Sammantaget använder sig alla de intervjuade lärarna i fritidshem av någon form av bildstöd i kombination med annat lärverktyg för att öka delaktigheten och synliggöra aktiviteter i verksamheten.

Analys

En av de frågeställningar som ställdes till de utbildade lärarna i fritidshem var vad tillgänglig lärmiljö betyder för dem. Informanternas svar var väldigt lika i denna fråga då alla ansåg att tillgänglig lärmiljö omfattas av lokaler som anpassas utifrån elevernas behov samt att aktiviteterna på fritidshemmet ska lämpas efter elevernas förutsättningar så att alla kan delta utifrån sina förmågor. Eftersom frågan var vad tillgänglig lärmiljö betyder för informanterna kan det tolkas som att verkligheten inte stämmer helt överens med deras syn på frågan.

Eftersom de deltagande informanterna talar om hur en tillgänglig lärmiljö bör se ut utifrån sin egen syn, går det att utgå ifrån att de vill utforma verksamheten på detta sätt. Det framgår från intervjuerna att det finns utmaningar att utforma en tillgänglig lärmiljö då det förekommer väldigt stora barngrupper på de flesta fritidshem. De intervjuade lärarna i fritidshem har en samstämmig syn på vad en tillgänglig lärmiljö bör vara samt att de ser till elevens helhetssituation. Detta skiljer sig lite från verkligheten då de intervjuade lärarna i fritidshem har som ambition att utgå från elevens helhetssituation samt möta elevernas individuella behov, dock framgår det att det blir svårt i dagens verksamhet. Ur ett kategoriskt synsätt kan det tolkas som att alla elever inte blir inkluderade då det utifrån intervjuerna verkar vara svårt att skapa den tillgängliga miljön som lärare i fritidshem strävar efter.

Det framgår från intervjuerna att de deltagande informanterna utgår från det relationella perspektivet då de söker orsaker till elevers svårigheter i lärmiljön. Lärarna i fritidshem försöker möta elevernas behov genom att använda sig av

anpassningar så som bildstöd eller scheman för att underlätta vistelsen på fritidshemmet. De intervjuade lärarna i fritidshem försöker arbeta för att förbättra lärmiljöerna på fritidshemmet genom bildstöd och andra insatser som de kan genomföra med de förutsättningar de har. Med de förutsättningar som personalen har i verksamheten syns det att de arbetar utifrån deras bästa förmåga att möta elever i svårigheter. De lärverktyg som de deltagande informanterna använder sig av i verksamheten kan ses som strategier för att öka delaktigheten för de elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Utan dessa redskap framträder behovet, med redskapen minskar behovet. Den svårighet eleven befinner sig i är därmed, enligt ett relationellt perspektiv, att betrakta som relationellt betingad.

5.3 Personalantal, kunskapsbehov och elevgruppernas storlek

Under denna rubrik blir ett av de hinder som vi påträffat i lärare i fritidshems arbete med att öka delaktigheten för elever i behov av särskilt stöd tydligt. Utifrån intervjuerna blir det uppenbart att personalstyrkan är liten i jämförelse med storleken på elevgruppen samt att utbildad personal som inte har rätt kunskap att bemöta denna elevgrupp blir problematisk.

Samtliga av de intervjuade deltagarna talar om att det är för stora barngrupper på fritidshemmet vilket leder till att personalen som arbetar där inte har möjlighet att se alla elever även om de försöker så gott det går. Intervjuperson sex talar om vuxennärvaro och möjligheter att avsätta tid för att stötta de elever som är i behov av det.

Det handlar väldigt mycket om tid från personalen och möjligheten att kunna avsätta det för att stötta eleverna. Informant 6

Majoriteten av de lärare i fritidshem som blev intervjuade hävdade att barnantalet är problematiskt i verksamheten. Det beskrevs av informant nummer fem att deras verksamhet har upp till åttio inskrivna elever vilket gör att det blir svårt att ha en överblick över alla eleverna och att vissa saker ganska lätt kan hamna i skymundan.

Informant nummer sex beskriver att de har tre klasser på fritidshemmet och att detta inte är en bra förutsättning för att kunna dokumentera vilka elever som är delaktiga i aktiviteterna som erbjuds.

Informant nummer tre påpekar på samma sätt att barngrupperna är för stora och att detta blir en utmaning i verksamheten.

Vi har stora utmaningar med hur stora barngrupperna är idag och att vi måste komma på sätt hur vi kan dela barngrupperna för att vi ska kunna ge eleverna bättre förutsättningar. Informant 3

Ett antal av de intervjuade lärarna i fritidshem påpekar även att det är för lite personal på fritidshemmet jämfört med barnantalet vilket gör det svårt att dela upp sig i mindre grupper. Intervjuperson nummer sex konstaterar att det även behövs mer utbildning bland personalen i den fritidspedagogiska verksamheten eftersom det i vissa situationer erfordras viss kunskap för att kunna möta elevernas behov.

I vissa fall hade det behövts någon som förstår vad specialpedagogiskt stöd innebär i stället för en utbildad elevassistent. Informant 6

Det framgår ur intervjuerna att de fritidshem som har ett stort barnantal måste dela upp gruppen för att få verksamheten att fungera någorlunda.

Vi använder oss av färggrupper där alla elever är indelade i mindre grupper. Informant 1

Analys

Det lyfts av majoriteten av informanterna att de stora elevgrupperna som fritidshemmen har är problematiskt eftersom det blir svårt för personalen att avsätta tid för vuxennärvaro och relationsbygge. Det framgår även att de stora elevgrupperna gör att personalen inte får utrymme att se alla elever. Det som kan utläsas av intervjuerna är att personalen är medvetna om detta och anstränger sig för att förbättra lärmiljön genom att dela upp elevgruppen i mindre grupper för utevistelse och planerade aktiviteter.

Det blir även uppenbart i intervjuerna att det i verksamheten behövs mer utbildad personal på fritidshemmet. Enligt informanterna är det inget krav på att personalen ska ha gått en eftergymnasial utbildning men att de vuxna som vistas i verksamheten bör få utbildning i hur man bemöter elever i svårigheter. Utifrån informanternas svar upplevs det som att det mestadels används kortsiktiga lösningar inom fritidshemmets verksamhet för att göra alla elever delaktiga. Ur ett kategoriskt perspektiv används kortsiktiga lösningar för att lösa problemet i stunden. De strategier som de intervjuade lärarna i fritidshem använder sig av kan ses som kortsiktiga lösningar utifrån ett kategoriskt perspektiv eftersom det finns andra lösningar som kan fungera mer långsiktigt. Sammantaget visar intervjuerna att de stora elevgrupperna och utbildad personal utgör ett hinder för att öka elevers delaktighet i fritidshemmet. Med rätt förutsättningar, som större personalgrupp och utbildad personal hade lärare i fritidshem kunnat arbeta lättare utifrån ett relationellt perspektiv med elevens helhetsituation i fokus.

5.4 Specialpedagogiska insatser

Det framkommer ur intervjuerna att informanterna hade sett att fler specialpedagogiska insatser görs men att många inte har tillgång till det stödet på fritidshemmet.

Det finns en samsyn bland informanterna om att elever som har en fastställd diagnos får ett mer utformat stöd än de elever som inte har fått någon diagnos. De informanter som ansåg att elever som har en fastställd diagnos får ett mer betydande fokus än de elever som inte har någon diagnos uttrycker även att det kan variera beroende på vilken individ det gäller.

Absolut får de som har en diagnos mest fokus eftersom det pratas mest om dem och det liksom känns som att det finns så mycket anpassningar på skoltid, så lyfts det mer och pratas mer om som senare glider över på fritids.
Informant 5

Informant nummer fem resonerade kring relationernas betydelse i mötet med eleverna, att en relation kan ha stor betydelse för elever med en diagnos men även

för de elever som inte har någon. Det talades om hur viktigt det är att ta tiden till att skapa relationer till de olika eleverna på fritidshemmet för att det stöttar dem i längden samt att de känner sig trygga.

En av informanterna ansåg att det läggs mest fokus på de elever som är mest utåtagerande och tyckte att det mer eller mindre berodde på ett uppförande inte en diagnos. Denna informant hade intrycket av att de elever som utmärker sig mest får stöd och anpassningar, medan de elever som inte utmärker sig på samma sätt inte får det stöd de eventuellt behöver. Det är det upplevda beteendet som avgör om eleven får de anpassningar som behövs eller inte.

Jag kan räkna upp hur många elever som helst som har behov av anpassningar på olika sätt och inte får de anpassningarna just för att de inte utmärker sig och att man inte ser dem. Informant 3

De intervjuade informanterna var rörande överens och positiva till att få stöd och tips av specialpedagoger i fritidshemmets verksamhet. De ansåg att det skulle höja verksamhetens arbete för eleverna samt att det skulle vara ett väldigt bra stöd för personalen. Fyra av de intervjuade lärarna i fritidshem talade om att specialpedagogerna på skolan endast är inkopplade under skoltid samt att några av skolorna antingen inte hade någon specialpedagog eller hade en specialpedagog som redan hade för mycket att göra med arbetet under skoltid.

Just nu har vi inga specialpedagoger anställda på vår skola utan vi har enbart speciallärare och dom är ju inte delaktiga i anpassningarna på fritids överhuvudtaget. Informant 3

Två av de lärare i fritidshem som deltog i intervjuerna har på något vis samarbete med olika instanser för att utveckla fritidshemmets verksamhet inom det specialpedagogiska arbetet. Intervjuperson nummer sex har på sin skola startat ett utvecklingsarbete i att arbeta med specialpedagogik på fritidshemmet. Detta för att en relativt stor del av personalen i deras verksamhet inte är utbildad. Intervjuperson nummer sex anser att denna kunskap är ett måste för att verksamheten ska kunna utvecklas samt att en större förståelse kring elever i behov av särskilt stöd gör att

personalen kan bemöta dem på ett bättre sätt. Det talades även om att det är viktigt att skolorna har ett elevhälsoteam som har elevens hela dag i fokus.

Det är viktigt att ha ett elevhälsoteam som har synen att det är elevens hela dag i fokus, för att det ska funka under skoldagen så behöver det också funka på fritidshemmet och vice versa. Informant 6

Informant nummer fyra var också positivt inställd till stöd från en specialpedagog och berättade att de har ett samarbete med en specialpedagog som kommer till skolan och föreläser för personalen. De kan även få besök av samma specialpedagog i verksamheten om de ber om det och då observeras fritidstiden för att personalen sedan ska kunna få feedback på vad de kan arbeta med. Detta tyckte informanten var givande och värdefullt eftersom de då fick fler praktiska sätt att arbeta på.

Vi har haft ett samarbete med en person som har skrivit en bok om specialpedagogik på fritids där det har anordnats föreläsningar för all personal. Informant 4

När de olika informanterna fick frågan om i vilka situationer de anser att elever i behov av särskilt stöd skulle erfordra specialpedagogiskt stöd var de rörande överens om att övergångar är problematiska. Några exempel som nämndes var övergången mellan skola och fritids eller från mellanmål till fritidsaktivitet. Informant ett och sex pratade även om strategier bland personalen, vikten av att alla i personalstyrkan gör likadant under fritidstiden så att de elever som anses vara i behov av särskilt stöd får information på samma sätt varje dag. Detta just för att det inte ska ske några missförstånd som kan leda till förvirring hos eleverna.

Lite strategier behövs, men det är ju något som personalen kan komma överens om så att alla gör lika. Det är jätteviktigt annars blir eleverna förvirrade om man gör olika. Informant 1

Intervjuperson nummer fyra nämnde förutom övergångar att relationer med kompisar är situationer där denna kategori av elever skulle behöva specialpedagogiskt stöd. Det finns elever som behöver komma in i leken eller komma ur leken på ett smidigt sätt. Informant nummer två talade om att

fritidshemmen har väldigt stora barngrupper vilket gör att det ofta är många elever på samma yta och då kan det uppstå problematiska situationer.

Det finns ju de elever som behöver få komma in i leken och som behöver komma ur leken smidigt. Det är väldigt många situationer men just övergångar och relationer. Informant 4

Analys

De intervjuade informanterna var samstämmiga i frågan om de önskade att få mer specialpedagogiskt stöd i sina verksamheter. Fyra av sex informanter påpekade att de inte har tillgång till samma insatser som det finns under skoltid. De två andra informanterna menade att de på något sätt får ta del av specialpedagogiska stödinsatser men ansåg att all personal i fritidsverksamheten borde få det. Det blir tydligt utifrån resultatet i studien att de intervjuade informanterna gärna vill möta de eleverna i svårigheter som finns i verksamheten eftersom de vill ha stöd av specialpedagoger och andra aktörer i arbetet på fritidshemmet. De lärare i fritidshem som intervjuades i studien är medvetna om att det är utbildningsmiljön som behöver förändras för att alla elever ska kunna bli delaktiga i fritidshemmet. Utifrån de intervjuer som gjorts i studien framställs bristen på samspel mellan de olika aktörerna inom skolans organisation som ett hinder i fritidshemmets utveckling för att göra alla elever delaktiga i verksamheten. Informanterna påpekar att de vill se ett mer framträdande samarbete med andra aktörer inom skolans organisation, vilket visar på ett relationellt synsätt. Det framkommer även att informanterna vill ha långsiktiga lösningar för att möta elever i svårigheter under fritidshemstiden. Ett relationellt perspektiv blir påtagligt bland samtliga informanter då de anser att elevens helhetssituation bör utgöras av både skoltid och fritidstid. Det kan ses utifrån ett kategoriskt perspektiv att skolans organisering med ett icke framträdande samspel mellan olika aktörer så som specialpedagoger, inom organisationen att fritidshemmets verksamhet inte får de långsiktiga lösningar de behöver för att alla elever ska bli delaktiga.

5.5 Ökad delaktighet

Detta tema beskriver vad lärare i fritidshem på sikt anser behöver arbetas vidare med för att ytterligare öka delaktigheten för denna elevkategori.

Samtliga informanter fick frågan om vad de på sikt hade kunnat förbättra för att öka delaktigheten hos elever i behov av särskilt stöd.

Informant nummer ett påpekade att verksamheten bör anpassas för att kunna möta varje elevs individuella behov. Informanten tyckte även att förslagslådor var ett alternativ för de elever som inte vågar prata inför en grupp samt att fritidsrådet borde delas upp i mindre grupper så att fler elever vågar lämna förslag på idéer.

Vi måste försöka få med dem på tåget så att de känner att de också är delaktiga men det gäller ju inte enbart barn med särskilda behov utan alla barn. Alla barn ska få känna att de är delaktiga och få vara med och bestämma i verksamheten. Informant 1

Informant nummer två hävdar att medvetenhet är det viktigaste för att denna elevgrupp ska bli mer delaktiga i fritidshemmets verksamhet. Informanten påpekar att förutsättningar att veta vad eleven behöver, medveten personal och tillgängliga fritidslokaler för alla elever är nyckeln till att alla elever ska bli mer delaktiga. Den intervjuade läraren i fritidshem menar att om personalen får en ökad medvetenhet om möjligheter och svårigheter innebär det att det skulle bli lättare för personalen att möta alla elevers behov. Om det finns en medvetenhet blir det enklare att genomföra de anpassningarna som behövs.

En stor grej skulle jag säga är medvetenhet, att redan när man vet om att man ska få en elev att utifrån det få förutsättningarna att veta vad eleven behöver. Informant 2

Genom att informera arbetslaget om vilka anpassningar som behövs i olika situationer och ha en bra samverkan mellan skola och fritidshem är funderingar som informant nummer tre lyfter. På sikt anser informant nummer tre att med hjälp av en specialpedagog och att elevhälsoteamet blir mer involverade i fritidshemsverksamheten kan samma anpassningar implementeras i fritidshemmet.

Intervjuperson nummer fyra anser att genom att fråga eleverna vad de är intresserade av kan de utifrån detta planera aktiviteter på fritidshemmet för att fånga upp fler elever. Informant nummer 5 har börjat ta hjälp av äldre elever som kan hjälpa de yngre eleverna och detta är något som kan växa på sikt och i bästa fall göra fler elever delaktiga i fritidshemmet.

Det finns väldigt många elever som kanske inte säger någonting alls och då är det viktigt att man hittar de situationer där man kan sitta ner och prata med dem för att locka fram deras intressen. Informant 6

Intervjuperson nummer 6 nämner att vuxennärvaro är viktig då det inte är alla elever som vågar räcka upp handen och uttrycka sin åsikt. Informanten menar att det är viktigt att personalen kan avsätta tiden för att dessa elever ska kunna känna delaktighet. Så på sikt är det viktigt att personalen får tid till att kunna samtala med de elever som inte vågar prata i större grupper.

Analys

Frågan om vad som kan förbättras på sikt för att öka delaktigheten för de elever som anses vara i behov av särskilt stöd ställdes till de deltagande lärarna i fritidshem. Utifrån de svar som informanterna gav i intervjuerna framkom det flera tankar och idéer om hur denna elevgrupp kan inkluderas ytterligare i fritidshemmets verksamhet. Begreppet inkludering innefattas i denna studie som ett sätt att få elevkategorin elever i behov av särskilt stöd mer delaktiga i den fritidshemspedagogiska verksamheten. Informanterna nämner vikten av medvetenhet hos personalen, anpassade lokaler utifrån elevernas behov samt mer vuxennärvaro. Informanterna antar ett relationellt synsätt på sitt arbete med denna elevkategori då de förespråkar mer tid för att samtala och skapa relationer för att tillsammans med eleven kunna få en större förståelse för vad de behöver utveckla i fritidshemmets lärandemiljö. Ur ett kategoriskt perspektiv kan det ses som att fritidshemmet inte organiseras på ett sätt som gör att lärarna i fritidshem får tiden till att skapa relationer till eleverna för att kunna utgå ifrån deras individuella behov. Det framgår även att informanterna betraktar eleverna som elever i svårigheter där svårigheterna uppstår i situationer där utbildningsmiljön inte har tillräckliga

förutsättningar, vilket visar på ett relationellt synsätt. De talar om områden som kan förbättra grundskolans förutsättningar att skapa en skola för alla.

6. Slutdiskussion

I den avslutande delen diskuteras det insamlade materialet med stöd av det teoretiska perspektivet samt den tidigare forskningen för att svara på de frågeställningar som studien utgår ifrån. Under denna rubrik delas resultatdiskussionen upp i tre delar utefter de frågeställningar som studien utgår ifrån. Avslutningsvis förs en metoddiskussion samt ges förslag på vidare forskning.

6.1 Lärare i fritidshems resonemang kring delaktighet i den fritidspedagogiska verksamheten för elever i behov av särskilt stöd

I analysen påvisas att informanterna talar någorlunda lika om delaktigheten för elever i behov av särskilt stöd i den fritidspedagogiska verksamheten. En av sex informanter anser att alla elever är delaktiga i fritidshemmets aktiviteter men det framgår utifrån intervjun att de i nuläget inte har några elever som anses vara i behov av särskilt stöd. Lärarna i fritidshem antar ett relationellt perspektiv när de resonerar kring denna kategori av elever och deras vistelse i verksamheten, då de anser att det är lärmiljön som behövs ändras för att dessa elever ska bli delaktiga. Nilholm (2007) beskriver utifrån det relationella perspektivet att inkludering handlar om att förändra hela skolmiljön för anpassa den till elevers olikheter.

De utbildade lärarna i fritidshem talar om att de vill öka delaktigheten för elever som anses vara i behov av särskilt stöd och utefter detta har många av de lärare i fritidshem som intervjuats delat upp elevgruppen i mindre grupper. Samtliga lärare i fritidshem upplever fortfarande att det är elever som hamnar i skymundan. Det upplevs utifrån intervjuerna att lärarna i fritidshemmet gör vad de kan utifrån de förutsättningar som förekommer i verksamheten för att öka delaktigheten för denna kategori av elever.

Fritidshemmets undervisning har inte samma förutsättningar som undervisningen under den obligatoriska skoldagen, där det ofta sätts in en specialpedagog för att stötta lärarna i arbetet med elever i behov av särskilt stöd. Det framgår ur intervjuerna att lärarna i fritidshem hade önskat att få stöd i arbetet under fritidstiden för att hitta långsiktiga lösningar, likväl är det ingen som får det. Det framgår ur ett relationellt perspektiv att elevens hela skoldag ska stå i fokus vilket även inkluderar deras vistelse i fritidshemmets verksamhet.

Det framgår ur intervjuerna att de elever som anses vara i behov av särskilt stöd får de anpassningar de behöver under skoltid men att de inte får rätt förutsättningar för att organisera undervisningen på samma sätt i den fritidspedagogiska verksamheten. Det kan till synes anses att det finns ett kategoriskt synsätt på organisationsnivå eftersom elevens hela skoldag inkluderat fritidstiden inte står i fokus. Denna elevgrupp sätts in i en fritidsverksamhet som är utformad utifrån ett normalitetstänk vilket gör att det inte är en skola för alla. Detta normalitetstänkande hävdar att det som anses normalt skiljs från det som är onormalt (Nilholm, 2007). Detta normalitetsbegrepp syftar till att elever bör formas utifrån hur samhället ser ut för att passa in. Bergstedt och Karlsudd (2022) hävdar att specialpedagogen har en relativt dold roll i fritidshemmets verksamhet som formas av att eleverna ska normaliseras för att passa in i samhället. De intervjuade lärarna i fritidshem har i sina svar formulerat att de inte får stöd från andra aktörer från skolans organisation. Utifrån ett kategoriskt perspektiv kan det tolkas som att skolornas organisation enbart har kortsiktiga lösningar inom den fritidspedagogiska verksamheten, då de inte erbjuder stöd från andra aktörer. Ett långsiktigt arbete med stöd från specialpedagoger inom det obligatoriska skolväsendet samt inom den fritidspedagogiska verksamheten hade bidragit till en helhetssyn på eleven samt en skola som inkluderar fler elever.

6.2 Lärare i fritidshems strategier för ökad delaktighet

Informanterna svarade på vilka strategier de använder sig av för att elever som anses vara i behov av särskilt stöd ska bli mer delaktiga i verksamhetens aktiviteter. Sammantaget ansåg informanterna att tillgänglig lärmiljö och lärverktyg är en

viktig del för att skapa förutsättningar för delaktighet samt ett lärande för alla. Alla de lärare i fritidshem som deltog i intervjuerna påstod att de på något sätt använde sig av lärverktyg för att stötta elever i verksamheten samt att de försöker anpassa aktiviteterna till en nivå som fungerar för alla. Haug (2003) påpekar att en utgångspunkt som är viktig i arbetet för en inkluderande verksamhet är deltagande. Utifrån detta är det särskilt viktigt att alla elever bör kunna delta på en nivå som är anpassad utefter elevens förmåga och förutsättningar.

De lärverktyg som användes i verksamheterna var bland annat bildstöd, whiteboard tavla med schema samt enskilt schema. Dessa verktyg kan ses som strategier för att försöka öka delaktigheten, både för elever som anses vara i behov av särskilt stöd och för de resterande eleverna. Sammantaget framgår det att de intervjuade lärarna i fritidshem har ett relationellt synsätt i verksamheten då de försöker arbeta för att inkludera alla elever i aktiviteterna. Samtliga informanter försöker möta elevernas enskilda behov genom att använda dessa lärverktyg. Trots att det enligt Lundbäck (2022) saknas forskning kring pedagogiska strategier som bör användas i den fritidspedagogiska verksamheten visar det sig att det ändå används vissa strategier bland de intervjuade. Det visar sig utifrån intervjuerna samt analysen att det fortfarande saknas mycket forskning inom den fritidspedagogiska verksamheten eftersom de intervjuade lärarna använder sig av liknande strategier så som lärverktyg samt anpassningar av aktiviteter i verksamheterna och ingen anser att alla elever är fullt delaktiga. Dessa strategier kan ses som kortsiktiga lösningar vilket går mer åt ett kategoriskt perspektiv.

Informanterna använder sig av liknande sätt för att få denna elevkategori mer delaktig i verksamheten, dock borde det finnas fler sätt att öka delaktigheten på. Bergstedt och Karlsudd (2022) hävdar att andra verktyg och metoder inom specialpedagogiken borde vidareutvecklas inom den fritidspedagogiska verksamheten som stämmer överens med det uppdrag fritidshemmet har fått. Med ytterligare specialpedagogiskt stöd hade fritidshemsverksamheten kunnat få mer långsiktiga lösningar vilket hade kunnat bidra till ett mer relationellt synsätt. Fritidshemmets uppdrag är trots allt att möta elever oavsett bakgrund, förmågor och kunskaper i en verksamhet som utgår ifrån deras intresse och behov.

6.3 Fritidsverksamhetens hinder

Ur intervjuerna har det framkommit att det finns ett antal hinder i arbetet med att öka delaktigheten för denna elevkategori. De hinder som blev mest tydliga i samtalen med informanterna är att det förekommer stora elevgrupper med få personal och brist på specialpedagogiskt stöd. Dessa båda teman redogörs mer ingående för i det som här följer.

6.3.1 Specialpedagogiska insatser

Majoriteten av informanterna talade om att de saknade specialpedagoger som stöttar dem i fritidshemmets verksamhet. Det kan anses utifrån informanternas svar att skolans organisering har ett kategoriskt perspektiv då elevernas helhetssituation inte är i fokus. Elevens helhetssituation inkluderar hela dagen då eleven befinner sig i skolans samt fritidshemmets lärmiljöer. Med ett bristande specialpedagogiskt stöd blir det svårt för de ansvariga på fritidshemmet att få en större förståelse för vilka andra verktyg de kan använda sig av för att öka delaktigheten för denna elevkategori.

Lundbäck (2022) anser att kunskaperna är begränsade om specialpedagogikens funktion är inom den fritidspedagogiska verksamheten. Trots detta blir det tydligt utifrån intervjuerna att det skulle behövas mer specialpedagogiska insatser så som kompetens i det pedagogiska arbetet där pedagogerna får handledning och konsultation inom den fritidspedagogiska kontexten. Det specialpedagogiska stödet skulle kunna medföra mer långsiktiga lösningar så att fritidshemmets verksamhet kan öka delaktigheten, eftersom detta kan förhindra att samtliga elever hamnar utanför de aktiviteter och sociala sammanhang som verksamheten erbjuder.

Alla elever, inklusive den grupp elever som den här studien fokuserar på, har rätt till delaktighet i den fritidshemspedagogiska verksamhet de befinner sig i, därför kan det anses betydelsefullt att få det specialpedagogiska stödet. Med ett stöd från specialpedagog kan lärare i fritidshem få bättre förutsättningar samt ökad medvetenhet kring de elever som vistas i verksamheten. Detta medför att lärarna i fritidshem i ett tidigare skede kan planera och utföra de anpassningar som behövs

för att möta eleven. Ahlberg (2007) påpekar att specialpedagogiskt stöd sätts in när den vanliga pedagogiken inte räcker till. Likväl är det inte många fritidshemsverksamheter som får stöd av en specialpedagog i det dagliga arbetet med denna elevkategori. Det är svårare att bedöma vilka elever som är i behov av särskilt stöd i fritidshemmets undervisning jämfört med skolans undervisning (Westling Allodi, 2010). Det kan således anses att den kunskap som utbildade specialpedagoger innehar borde förmedlas inom den fritidspedagogiska verksamheten. Detta hade kunnat bidra till bättre långsiktiga lösningar som kan inkludera de elever som inte är delaktiga i de aktiviteter som fritidsverksamheten erbjuder.

Enligt Lundbäck (2022) definieras ordet behov inte i lagtexten och inte heller hur det ska förstås, vilket för med sig ett stort tolkningsutrymme beroende på vem eller hur lagtexten tolkas. Med utgångspunkt i detta tolkningsutrymme kan det bidra till att elevernas helhetssituation påverkas. Det blir tydligt utifrån informanternas svar att elevernas helhetssituation påverkas när specialpedagoger inte är inkopplade i samma utsträckning i den fritidspedagogiska verksamheten som i den obligatoriska skoldagen. Detta stora tolkningsutrymme i skolans styrdokument och politikens avsikter på alla nivåer i skolsystemet leder till att skolorna organiseras på olika sätt (Göransson et al. 2011).

Detta kan uppfattas som ett kategoriskt synsätt då tolkningsfrågan gör att detta möjligen påverkas av att de på organisationsnivå inte ser det ur samma perspektiv som de lärare i fritidshem som arbetar i verksamheten varje dag. Alla elever hamnar i samma fack, vilket gör att denna kategori av elever anses som onormal i jämförelse med det som anses vara normalt. Om skolorna hade organiserats på ett sätt som inkluderade specialpedagogiskt stöd under hela skoldagen inklusive fritidshemsverksamheten hade skolan kunnat bli mer utformad som en skola för alla.

6.3.2 Stora elevgrupper

Förutsättningarna för fritidshemmets verksamhet har på sikt förändrats då det blivit större elevgrupper och personal antalet har blivit färre till storleken på gruppen.

Enligt Boström et al. (2015) påverkar dessa förändrade förutsättningar möjligheten att tillgodose elevers individuella behov i fritidshemmets verksamhet. Det framgår ur samtalen att många av de intervjuade lärarna i fritidshem anser att de är för lite personal för att kunna bemöta de elever som anses vara i behov av särskilt stöd. De menar att det är många från denna elevkategori som faller mellan stolarna. Informanterna hävdar att med en större personalstyrka hade det blivit lättare att dela in elevgruppen i mindre grupper vilket skulle bidra till att de lättare kan bemöta de elever som anses vara i behov av särskilt stöd samt skapa en relation till dem. De informanter som intervjuades till studien antar att med mindre elevgrupper hade det blivit enklare att observera eleverna i fritidshemmets aktiviteter. Utifrån detta hade lärarna i fritidshemmet lättare kunnat bedöma vilka behov som finns i gruppen för att sedan kunna göra anpassningar och arbeta utifrån ett mer relationellt perspektiv.

Enligt Szönyi och Söderqvist-Dunkers (2012) är delaktighet utvecklat ur ett rättighetsperspektiv och är framtaget för att alla individer ska få rätten till att verka, leva och utveckla sociala relationer på samma arenor och villkor som andra individer i samhället. Detta syftar till att denna elevkategori bör få samma förutsättningar inom den fritidspedagogiska verksamheten som de andra eleverna. Om alla elever ska få samma förutsättningar i verksamheten måste även skolorna organisatoriskt arrangeras utifrån rättighetsperspektivet. Om den elevgrupp som studien syftar till ska få samma förutsättningar som de andra eleverna i fritidshemsverksamheten bör det sättas in mer långsiktiga lösningar som skapar nytt innehåll till delaktighet.

De elever som under skoltid har stöd från specialpedagoger bör få samma rättigheter till specialpedagogiskt stöd inom den fritidshemspedagogiska verksamheten. De lösningar som framgår ur intervjuerna kan tolkas ur ett kategoriskt perspektiv eftersom fritidshemmets verksamhet inte är utformad för alla elevers olika behov. Det blir tydligt utifrån informanternas svar att de utgår från ett relationellt perspektiv då de anser att elevens hela skoldag inte enbart den obligatoriska undervisningen bör tillgodoses.

6.3 Metoddiskussion

I studien utfördes digitala intervjuer med lärare i fritidshem. Intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas. Vidare genomfördes intervjuerna i enrum för att undvika störande moment. Detta gjordes för att intervjuaren och de intervjuade skulle kunna fokusera på samtalet sinsemellan. I frågorna som ställdes lämnades det utrymme för informanternas egna tankar för att skapa vidare diskussion. För att bibehålla fokus under intervjun fördes inga anteckningar.

Eftersom inspelningarna skedde digitalt kan detta möjligen ha påverkat utfallet då det vid en fysisk intervju hade kunnat leda till djupare diskussioner. Valet att göra intervjuerna digitalt var för att det passade både informanterna och intervjuarna bättre tidsmässigt. Då vi hade ett färre antal informanter är det omöjligt att dra några allmänna generaliserbara slutsatser, vilket inte heller är den kvalitativa forskningens ambition. Dock går det att göra vissa antaganden utifrån det som informanterna uttrycker sig på gällande den verksamhet dem dagligen arbetar inom. På grund av att det var ett förutbestämt urval av informanter kan även detta ha påverkat resultatet, om det hade förekommit ett annat urval hade resultatet möjligen kunnat bli annorlunda.

De informanter som deltog i studien hade vi ingen personlig relation till och därför anser vi att deras svar inte påverkades av att relationens betydelse.

Med utgångspunkt i det relationella perspektivet har vi hittat mönster i hur lärare i fritidshem talar om sitt arbete med elever i behov av särskilt stöd i fritidshemmet. Det har även gått att analysera hur de talar om vilka anpassningar som används i verksamheten för att öka delaktigheten för denna elevkategori. Om vi hade valt ett annat teoretiskt perspektiv eller annan metod som observation hade vi kunnat fått ett annat utfall. Utfallet som vi fick hade kunnat påverkas om vi valt observation som metod då lärare i fritidshems agerande jämt mot elever som anses vara i behov av särskilt stöd kan vara annorlunda än hur de talar om arbetet med denna elevkategori.

Beslutet om att inte använda observation som metod togs då det kändes tidskrävande eftersom vi arbetade samtidigt som studien genomfördes.

6.4 Vidare forskning

Ovan diskuterades för- och nackdelar med valet av metod. Vidare ges förslag på hur det går att forska mer kring ämnet elever i behov av särskilt stöd och deras delaktighet i fritidshemmets verksamhet. Det som framkommit vid forskningsletandet är att det inte förekommer mycket forskning kring elever i behov av särskilt stöd i den fritidspedagogiska verksamheten. Ytterligare forskning kan möjligen bidra till att denna elevkategori får det stöd som de behöver samt att lärare i fritidshem får de förutsättningar så att de kan möta deras behov på ett mer lämpligt sätt. Som nämnt under föregående rubrik kan observationsstudier bidra till andra utfall som bidrar till elever som anses vara i behov av särskilt stöd samt deras vistelse i den fritidspedagogiska verksamheten.

7. Referenser

Ahlberg, A. (2007). Specialpedagogik av igår, idag och imorgon. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 12(2), 84–95.

Andishmand, C. (2019). Inkluderande undervisning- fritidshemmets arbete med elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Modul 8. I Skolverket. *Fritidshemmets undervisning- ett fritidshem för alla elever* (s.1–2).

Ainscow, M. (1998). Would it work in theory? Arguments for practitioner research and theorising in the special needs field. I C. Clark, A. Dyson & A. Millward (Red.), *Theorising special education*. Routledge.

Augustsson, G., & Hörnell, A. (2021). “Vi gör så gott vi kan”: Fritidspedagogers konflikt mellan omsorgsansvar och utbildningsansvar. *Educare*, 4, 164–191. <https://doi.org/10.24834/educare.2021.4.6>

Bergstedt, M., & Karlsudd, P. (2022). Specialpedagogik på fritidshem: En litteratur-och dokumentanalys av fritidshemmets specialpedagogiska utveckling. *Specialpædagogik-tidskrift for specialpedagogik og inklusion*, 42(1), 2–14.

Boström, L., Hörnell, A., & Frykland, M. (2015). Learning environments at leisure-time centres in Sweden: A comprehensive survey of staff perceptions. *IJREE–International Journal for Research on Extended Education*, 3(1), 5–6. <http://dx.doi.org/10.3224/ijree.v3i1.19578>

Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. (1. uppl.). Studentlitteratur.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (Fjärde upplagan). Studentlitteratur.

Emilsson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan* (Göteborg studies in educational sciences, 268). Göteborgs universitet.

Eriksson, L. (2003). *Upplevelser av delaktighet hos elever med funktionshinder samt hos aktörer i dess närhet* (Child rapport nr 2). Mälardalens högskola.

Göransson, K., Nilsholm, C., & Karlsson, K. (2011). Inclusive education in Sweden? A critical analysis. *International Journal of Inclusive Education*, 15(5), 541-555.

https://www.researchgate.net/publication/233006365_Inclusive_education_in_Sweden_A_critical_analysis

Haglund, B. (2016). Fritidshemmets vardagspraktik i ett nytt diskursivt landskap. *Educare*, 1, 64–85. <https://ojs.mau.se/index.php/educare/article/view/1070>

Haug, P. (2003). Har spesialundervisninga ein plass i skulen for alle? *Nordisk Tidsskrift for Spesialpedagogikk*, 81(2), 86–94.

Holme, I., & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik- Om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2 uppl.). Studentlitteratur.

Håkansson, J. (2021). *Systematiskt kvalitetsarbete i förskola, skola och fritidshem: strategier och metoder*. (Tredje upplagan). Studentlitteratur.

Ihrskog, M. (2006). *Kompisar och kamrater: barns och ungas villkor för relationsskapande i vardagen*. [Doktorsavhandling, Växjö universitet].

Isaksson J. (2009). *Spänningen mellan normalitet och avvikelse, Om skolans insatser för elever i särskilt behov av stöd*. [Doktorsavhandling, Umeå Universitet].

Källström, Å., & Andersson Bruck, K. (2017). *Etiska reflektioner i forskning med barn*. Gleerups.

Lager, K. (2015). *I spänningsfältet mellan kontroll och utveckling- en policystudie av systematiskt kvalitetsarbete i kommunen, förskolan och fritidshemmet*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].

Lindberg, Åkerberg, S. (2019). *Att synliggöra det osynliga- en beskrivning av ett flerårigt skolutvecklingsarbete*. Magelungen utveckling AB.

Lundbäck, B. (2022). *Specialpedagogik i fritidshemmet: Från samlat forskningsläge till pedagogisk praktik*. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].

Nilholm, C. (2005). Specialpedagogik: Vilka är de grundläggande perspektiven? *Pedagogisk forskning i Sverige*, 10(2), 124–138.

Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Studentlitteratur.

Persson, B. (2013). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Liber.

Rosenqvist, J. (2007). Landvinningar på väg mot en skola för alla. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 12(2), 109–118.

SFS: 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Siljehag, E. (2007). *Igenkännande och motkraft: förskole- och fritidspedagogikens betydelse för specialpedagogiken: en 127 deltagarorienterad studie*. [Doktorsavhandling, Stockholms universitet].

Skolinspektionen. (2018). *Att skapa förutsättningar för delaktighet i undervisningen*. (Tematisk kvalitetsgranskning). Skolinspektionen.

Skolverket. (6 september 2023). *Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram#h-Sarskiltstod>

Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr22*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>

Svenska unescorådet (2006). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +10*. [Stockholm]: Svenska Unescorådet.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2 december, 2022). *Stödmaterial förskola*. <https://www.spsm.se/stodmaterial-forskola/start---stodmaterial-forskola/introduktion/begreppslista/>

Szönyi, K., & Söderqvist-Dunkers, T. (2012). *Där man söker får man svar – Delaktighet i teori och praktik för elever med funktionsnedsättning* (FoU skriftserie nr 2). Specialpedagogiska Skolmyndigheten. <https://webbutiken.spsm.se/dar-man-soker-far-man-svar/>

Thomas, N. (2007). Towards a theory of children's participation. *International Journal of Children's Rights*, 15, 199–218.

Vetenskapsrådet. (2017). *God Forskningsed*. Vetenskapsrådet. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningsed.html>

Wernholm, M. (under utgivning). Undervisning i ett fritidshem för alla? *Pedagogisk forskning i Sverige*. <https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/3173/3232>

Westling Allodi, M. (2010). *The Meaning of Social Climate of Learning Environments: Some Reasons Why We Do Not Care Enough about It*. *Learning Environments Research*, 13(2), 89-104. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1007/s10984-010-9072-9>

Westling Allodi, M. (2016). Särskilt stöd i den svenska skolan och internationellt-jämförande analys av policy och praktik för specialpedagogiska insatser och särskilt stöd. *Specialpedagogiska Institutionen*, 3. Stockholms universitet.

8. Bilagor

8.1 Missivbrev

Till lärare i fritidshem på skolan:

Detta brev gäller förfrågan om att delta i vårt examensarbete som har arbetstiteln ”Elever med NPS-diagnos och deras delaktighet i fritidshemmet”.

Vi som här hör av oss är två studenter som läser sista terminen till Grundlärare i fritidshem vid Högskolan Kristianstad och det har nu blivit dags för oss att skriva vårt examensarbete. Syftet med vårt examensarbete är att undersöka hur elever med NPS-diagnos (neuropsykiatriska svårigheter) görs delaktiga i fritidshemmets verksamhet. Ambitionen är att genomföra semistrukturerade intervjuer med sju grundlärare i fritidshem. Intervjuerna kommer att vara cirka en timme långa och genomföras på er arbetsplats eller via länk på Zoom. Vidare kommer intervjuerna att spelas in för att därefter skrivas ut, det vill säga transkriberas. Vi följer Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer vilket innebär att all insamlad data från intervjuerna kommer att avidentifieras. Det är enbart vi och en utsedd bedömande lärare samt vår handledare vid högskolan som kommer att ha tillgång till det insamlade intervjuaterialet.

Vi har för avsikt att genomföra intervjuerna under vecka 39, 27/9-29/9 eller vecka 40, 2/10-6/10.

För att kunna samla in information till studien behöver vi ditt underskrivna tillstånd på den bifogade samtyckesblanketten. Om du tackar ja till deltagande kan du senare ändå alltid meddela att du har ändrat dig och vill dra dig ur. Du behöver inte berätta varför du vill inte vara med. Allt i enlighet med Vetenskapsrådets *God forskningssed* (2017).

Under tiden vi arbetar med studien är dina personuppgifter skyddade och kommer inte att lämnas ut till obehöriga. Vi kommer enligt högskolans riktlinjer att förvara intervjuerna på ett säkert sätt. Den inspelade information vi samlar in under första fasen kommer snarast att göras om till anonymiserade texter så att ingen kan lista ut att du varit med i studien. När studien är klar och examensarbetet har blivit godkänt, kommer den ursprungliga informationen som vi samlat in att förstöras.

Studiens resultat kommer att lämnas in till ansvarig lärare i form av examensarbete och kommer att vara skriven på ett sätt så att det inte går att känna igen vilka som deltagit. Studien följer forskningsetiska riktlinjer och allmänna lagar.

Det är mycket värdefullt om vi kan få ditt samtycke att genomföra studien.

Vill du delta i studien önskar vi att få svar via mail eller telefonsamtal senast: Måndagen den 25/9.

Hör gärna av dig om du önskar ytterligare information.

Med vänliga hälsningar

Michaela Sjöstedt – michaela.sjostedt@vellinge.se

Pernilla Nilsson – pernilanilsson92@gmail.com

Handledare: Mattias Nilsson-Sjöberg – mattias.nilsson_sjoberg@hkr.se

8.2 Intervjufrågor

1. Hur många år har du arbetat som utbildad lärare i fritidshem?
2. Har du någon erfarenhet av att arbeta med elever som anses vara i behov av särskilt stöd? Om ja på vilket sätt?
3. Vad betyder tillgänglig lärmiljö för dig?
4. Upplever du att alla elever är delaktiga i fritidshemmets aktiviteter? Om nej, vad kan ni göra för att förbättra det?
5. Använder ni er av lärverktyg för att öka delaktigheten för elever som anses vara i behov av särskilt stöd, och i så fall vilka?
6. Vilka ändringar skulle du kunna göra på kort och lång sikt för att elever i behov av särskilt stöd ska känna delaktighet i fritidshemmet?
7. Anser du att elever får det särskilda stödet om behov finns, eller ligger det mer fokus på de elever som har fått en diagnos?
8. Hur ser du på att få stöd av en specialpedagog i fritidshemmet för att ta del av fler lärverktyg som kan öka eleverns delaktighet?
9. I vilka situationer anser du att elever i behov av särskilt stöd skulle vara i behov av specialpedagogiskt stöd?

